

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIGA QO'YILGAN TALABLAR VA PEDAGOGIK JARAYONDAGI QOIDALAR

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.89.44.035>

*Djalolova Dilafruz Fattohovna,
Buxoro muhandilik texnologiya instituti "Yengil sanoat mahsulotlari
texnologiyasi" kafedrası dotsenti*

Annotatsiya: Talabalarda ta'lim-tarbiya jarayoniga qo'yilgan talablar, kasb-hunar ta'limidagi pedagogik qonuniyatlar, ta'lim prinsiplari, pedagogik jarayondagi qoidalar va prinsiplari, politexnik prinsipining shart-sharoitlari, ta'lim-tarbiya prinsiplari haqida ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Natija, bilim, tamoyil, baholash, didaktik reduksiya, didaktik prinsiplar, umumiy prinsiplar, xususiy prinsiplar, ilmiylilik tamoyili, natijalarni mustahkamlash tamoyili.

ТРЕБОВАНИЯ К УЧЕБНОМУ ПРОЦЕССУ И ПРАВИЛА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

*Djalolova Dilafruz Fattahovna,
доцент кафедры технология изделия легкой промышленности
Бухарского инженерно-технологического института*

Аннотация: Сведения о требованиях к образовательному процессу, педагогических законах в профессиональном образовании, принципах обучения, правилах и принципах педагогического процесса, условиях политехнического принципа, принципах обучения.

Ключевые слова: Результат, знания, принцип, оценка, дидактическая редукция, дидактические принципы, общие принципы, специальные принципы, научный принцип, принцип закрепления результатов.

REQUIREMENTS FOR THE EDUCATIONAL PROCESS AND RULES OF THE PEDAGOGICAL PROCESS

Abstract: Information about the requirements for the educational process, pedagogical laws in vocational education, the principles of teaching, the rules and principles of the pedagogical process, the conditions of the polytechnic principle, the principles of teaching.

Keywords: Result, knowledge, principle, assessment, didactic reduction, didactic principles, general principles, special principles, scientific principle, principle of consolidation of results.

Tizimli tahlil prinsipi respublikamiz kasb-hunar ta'limining butun rivojlanish yo'liga yangicha nazar tashlashni talab etadi. Bu holat o'z navbatida ushbu ta'limning rivojlanish yo'li va turli bosqichlarini tarixiylik nuqtai nazaridan tahlil etib, qonuniyatlari va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi [1].

Umuman pedagogik, shu jumladan, kasb-hunar ta'limi jarayonining qonunlari ta'lim-tarbiya va o'quvchi shaxsini rivojlantirish jarayonida ob'yektiv ravishda mavjud aloqadorlik va o'zaro munosabatlarda o'z ifodasini topadi. Rus pedagog olimi L.D.Stolyarenko va uning maslakdoshlari tomonidan quyidagi ta'lim qonuniyatlari e'tirof etilgan bo'lib, ular bevosita kasb-hunar ta'limiga ham tegishlidir:

- kasb-hunar ta'limi jarayonining tizim shaklida yaxlit va uzviy aloqador hamda ma'lum o'zaro munosabatda bo'lgan komponentlardan iborat ekanligi;

- ta'limning tarkibiy qismlari: maqsadi, mazmuni, metodlari, vosita va natijalarining ijtimoiy tuzumga bog'liqligi, ya'ni: ijtimoiy munosabatlar, jamiyatning mutaxassis kadrlarga bo'lgan ehtiyoji va talablari, fan-texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish texnologiyalari, madaniyat kabilarni pedagogik jarayonning barcha tashkil etuvchi komponentlarini shakllantirishga ta'siri;

- ta'limning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi tavsifga ega ekanligi;

- ta'lim natijalarining o'quvchilarning ongli, faol o'quv-bilish faoliyatlariga bog'liqligi;

- kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagogik va ishlab chiqarish qonuniyatlarining hisobga olinishi, ularning birligi va o'zaro aloqadorligi;

- kasbiy tayyorgarlik jarayonining o'zaro bog'liq nazariy va amaliy ta'lim integratsiyasidan iboratligi;

- kasbiy tayyorgarlik jarayonida o'quvchilarning yakkama-yakka (individual) va jamoaviy faoliyatlarining tashkil etilishi kabilar.

Uzluksiz ta'lim, shu jumladan, kasb-hunar ta'limi quyidagi pedagogik qonuniyatlarga asoslanadi [4]:

- kasbiy ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi (muhandis-pedagog) va o'quvchilar hamda o'rganilayotgan ob'yektlarning o'zaro ta'siri;

- kasbiy ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning ongliligi, mustaqilligi va faolligi;

- kasbiy ta'lim-tarbiya jarayonida uning ishtirokchilari (o'qituvchi va o'quvchilari) maqsadlarining bir-biriga mushtarakligi;

- kasbiy ta'lim-tarbiya ishi natijalarining o'quvchilar ongli, faol o'quv-bilish faoliyatiga bog'liqligi;

- kasbiy ta'lim-tarbiya, ya'ni pedagogik jarayonni tashkil etuvchi maqsad, mazmun, metod, vosita, shakl, natija va ishtirokchilar orasida o'zaro bog'liqlik hamda munosabatlarning mavjudligi;

- kasbiy ta'lim maqsadi, uning mazmuni va metodlari, metod va mazmuni maqsadga erishilganlik darajasini belgilashi;

- kasbiy ta'lim mazmuni (o'quv material)ning vaqt, o'quvchilar yoshi, tayyorgarlik darajasi va boshqa individual xususiyatlariga mos holda tashkil etilganda maqbul o'zlashtirilishi;

- kasbiy ish-harakat usullari (ko'nikma va malakalar)ning asosi hisoblangan bilimlar mohiyatini anglagan holda ish-harakat operatsiyalarini takror bajarish orqali shakllanishi;

- o'quv materialini puxta o'zlashtirilishi avval o'zlashtirganlariga tayanganligi va muntazam ravishda takrorlanganligiga bog'liqligi;

- o'quv materialining maqsadga muvofiq holda shakllantirilganligi va

o'quvchilarga etkazilishi;

- o'zlashtirish sifat va darajasining o'quvchilar imkoniyatlari, qiziqishi, idroki, tafakkuri, xotirasi, qobiliyati, o'qituvchi tomonidan uning ahamiyatli jihatlari yoritilishi kabilarga bog'liqligi;

- o'quv materialini o'zlashtirish maromi va puxtaligini o'qituvchi tomonidan aniq, lo'nda hamda qiziqarli etkazilishiga bog'liqligi;

- o'quvchining aqliy rivojlanganligi, o'zlashtirgan bilim, ish-harakat usullari, hayotiy tajribalariga bog'liqligi;

- kasb-hunar ta'limining muvaffaqiyati, tezligi va natijalarining o'quvchilar individual xususiyatlariga bog'liqligi;

- o'quvchilarda mustaqil ijodiy faoliyat tajribalarini shakllantirish va rivojlantirishning ular oldiga muhim ahamiyatga ega hayotiy dolzarb muammolar yechimini topish vazifasining qo'yilganligiga bog'liqligi kabilar [2]. Kasb-hunar ta'limi jarayonida ishlab chiqarishning quyidagi qonuniyatlarini hisobga olinishi zarur:

- ishlab chiqarish munosabatlarining ishlab chiqarish kuchlari tavsifiga mosligi;

- mulkchilik munosabatlari;

- mehnat xarakteridagi o'zgarishlar;

- talab va ehtiyojning ishlab chiqarish darajasidan yuqoriligi;

- mehnatga yarasha taqsimot;

- ishlab chiqarish vositalarining ishlab chiqarishga nisbatan o'sishi;

- rejali, proporsional rivojlanish;

- moddiy ne'matlar yaratuvchi odamlar o'zlarining ongi, xulq-atvori va his-tuyg'ularini qayta ishlab chiqishi;

- yirik mashinasozlik sanoatining uzluksiz ortib borishi;

- ishlab chiqarish jarayonlarini tabaqalashtirish va integratsiya-lashtirish;

- ishlab chiqarishni ixtisoslashtirish va kooperatsiyalashtirish;

- ishlab chiqarishni majmuaviy mexanizatsiyalash, avtomatlashtirish va robotlashtirish;

- ishlab chiqarishning intellektuallasuvi;

- mehnat resurslarining o'zaro taqsimlanish sur'atini ortishi;

- xo'jalik hisoblari, o'zini-o'zi mablag' bilan ta'minlash;

- sanoat sohasi bilan mashg'ul mutaxassislar sonini qisqarishi;

- mehnatni jamoaviy tashkil etishning ortishi, demokratiyalash o'zini boshqarish va shu kabilar.

Kasb-hunar ta'limi didaktikasining asosiy masalalaridan biri - ta'lim prinsiplaridir. Biz o'z ishimizda ta'lim qoidalari, tamoyillari va prinsiplarini sinonim sifatida e'tirof etib, xalqaro ko'lamda prinsip deb yuritganligi bois ushbu iboradan foydalanamiz [3]. Ta'lim prinsiplari – bu pedagogik jarayon ishtirokchilarining o'zaro hamkorlikdagi faoliyatlarini belgilovchi asosiy qoidalar tizimidir. Bu qoidalar tizimini bilmaslik yoki ularga asoslanishda no'noqlikka yo'l qo'yish butun yaxlit kasbiy ta'lim-tarbiya ishiga to'sqinlik qiladi.

Ta'lim prinsiplari tizimini birinchi bo'lib Ya.A. Komenskiy ilmiy asosda ishlab chiqdi. U bu prinsiplarni o'quv jarayonini tashkil etilishi uchun asos

bo'ladigan qoidalar deb atagan edi.

Pedagogik jarayon amal qilishi zarur bo'lgan qoidalar, ya'ni prinsiplarning mohiyatini bilish ushbu jarayon haqida aniq bilimga ega bo'lish imkonini beradi. Shu bois, biz quyida ularning ba'zi birlari haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz [5].

1. Pedagogik jarayonning tizimlilik (yaxlitlik, bir butunlik) prinsipi - ta'lim-tarbiya va shaxs rivojlanishi (kamoloti)ning uyg'unligi, muayyan tizimga ega ekanligini anglatadi,

2. Asoslanganlik prinsipi - turkum o'quv predmetlarini o'rganish ob'yekti (predmet, hodisa, jarayon, hatto tirik mavjudot sifatida inson)ning mohiyati, muhim xususiyatlari, aloqalari, ob'yektiv olam bilan muayyan munosabatlarini o'zida ifodalaydi. U har bir o'quv predmetini tegishli fan asoslari sifatida talqin etib, o'zi uchun «yadro», «o'zak» hisoblangan tizimlashtiruvchi ma'lumotlarga ega bo'ladi va ushbu ma'lumotlarning shaxs tomonidan o'zlashtirilishi, uning aniq soha bo'yicha bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlarga ega bo'lishida tayanch bo'lib xizmat qiladi. O'quv materialiga bunday yondashuv axborotlarning shiddatli oqimi sharoitida pedagogik jarayonni maqbullashtirish (Yu.K.Babanskiy, M.M.Potashnik), jadallashtirish (R.X.Jo'raev, F.Yuzlikaev, V.F.Shatalov, N.G.Dayri, M.I.Maxmutov) asosiy o'quv materialni mukammal o'zlashtirishga imkon beradi

3. Insonparvarlashtirish prinsipi - pedagogik amaliyotda insoniylashtirish bilan birgalikda qo'llaniladi. Bu har ikki tushuncha ham lug'aviy jihatdan yunoncha «humanus» insoniylik va «humanitas» insoniyat so'zidan olinib, bir o'zakka ega bo'lsada, ularning boshqa-boshqa ma'nolar anglatishi olimlar tomonidan e'tirof etilgan.

Insonparvarlashtirish - ta'lim muassasalarida o'rganiladigan o'quv predmetlari mazmuniga inson omili, uning qadr-qiymati, shani, or-nomusi, huquq va burchlarini hurmatlash g'oyalarini singdirish zarurligini nazarda tutadi.

Insoniylashtirish prinsipi - ob'yektiv olamdagi barcha ne'matlar, shart-sharoit, inson kamoloti, kishilik jamiyati farovonligi, tinchligi uchun xizmat qilishi haqidagi g'oyani ilgari suradi. Mazkur g'oya, hozirgi zamon va istiqbol talablari pedagogik jarayonga yakka hokimlik (avtoritor) tarzda yondoshmay, uni ishtirokchilarining ham korligi asosida tashkil etib amalga oshirish zarurligini asoslaydi.

4. Uzluksizlik prinsipi - fan-texnika taraqqiyoti, ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalarini - amaliyotga keng ko'lamda qo'llash hozirgi zamon va istiqbolda mustaqil ravishda ijodiy faoliyat ko'rsatish uchun shaxsga uning butun umri uchun yetarli bo'lgan bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy fazilatlarni belgilangan vakt davomida berish mumkin bulmay. balki u butun hayoti davomida takomillashtirilib borishini nazarda tutadi. Mazkur prinsip o'qituvchidan ta'lim-tarbiya ishida o'quvchilarning mustaqilligini ta'minlash uchun kerakli shart- sharoit yaratishni talab qiladi.

5. Nazariyaning amaliyot (hayot) bilan bog'liqlik prinsipi - o'quvchilar

o'zlashtirgan bilimlari ularning bevosita hayot faoliyatida qo'llangan yoki dasturulamal bo'lib xizmat qilgandagina ahamiyatli ekanligiga ishora qiladi. Amaliyotda qo'llanmagan bilimlar asossiz bo'lib, qisqa vaqt davomida unutiladi.

6. Ta'limning ilmiylik prinsipi. Bizni qurshab turgan olamni bilish jarayoni murakkab, ziddiyatli bo'lib, har xil bosqichlar, shakl va metod hamda vositalarini o'z ichiga oladi. Ilmiy bilish hodisadan mohiyatga, narsaning tashqi ta'siridan uning ichki tuzilishini tasvirlashga o'tishdan iboratdir. Agar o'quv materialini o'quvchini qonunlar, tushunchalar, formulalar va teoremlar olami bilan tanishtirsa, bunday bilimlar ilmiy bilimlar deb ataladi. Ular aqliy rivojlanish uchun yetakchi ahamiyatga egadir. Faqat ana shunday bilimlarga o'quv predmetining ilmiy mazmunini o'zlashtirib olishga, kelgusida esa fan asoslarini chuqurroq egallab, mehnatda faol ishtirok etishga imkon beradi.

7. Tushunarlik prinsipi. Bilimlarni o'zlashtirishning osonligi, malaka va ko'nikmalarning, hosil qilinishi ularning o'quvchilarning rivojlanish darajasi, shaxsiy tajribasi bilan aloqasini ko'rsatadi. Agar bunday aloqalarni aniqlab bo'lmasa, bilimlar tushunarli deb hisoblanmaydi.

Olamda barcha narsalar o'zaro bir-biriga bog'liq, barcha narsalar hodisalar o'rtasida aloqa mavjud. Shuning uchun barcha ilmlar, barcha o'quv predmetlari o'zaro bir-biri bilan bog'liqdir. O'quvchi o'zlashtiradigan bilimlar insoniyat jamiyati tajribasining bir zarrachasi hisoblanadi va shuning uchun ham yangi bilimlarni mavjud bilimlar bilan ham isha bog'lash mumkin.

8. Ta'limning ko'rgazmalilik prinsipi. Kishilik jamiyati rivojlanishining ilk bosqichlarida o'qitish bolalarning kattalarga taqlid qilishlari, katta yoshdagi kishi bajargan amaliy hatti-harakatlarni takrorlash hisobiga olib borilardi. O'qitishning bu sodda shakli o'zining ishonarli va samarali bo'lganligi tufayli hozirgi kungacha saqlanib qoldi. XVII asrda Ya.A.Komenskiy ko'rgazmalilik tamoyilini har qanday tarzda o'qitishning muvaffaqiyatli bo'lishi negizi sifatida tarifladi. I.G.Pestalotstsi bu tamoyilni o'qitishning asosiy vositasiga aylantirdi.

Ko'rgazmalilik tamoyilining hozirgi izohi quyidagi asosiy qoidalarni o'z ichiga oladi [6]:

1. Ko'rgazmalilik deganda o'quvchining hissiy bilishini tashkil qilish tushuniladi zarurligini asoslaydi.

2. Ko'rgazmali qurollardan foydalanish o'quv jarayonida hissiy bilishni tashkil etishning bir jihati hisoblanadi.

9. Ta'limning onglilik va faollik prinsipi. Bu prinsip o'quvchilarning bilish faoliyatiga asos qilib olingan qoida sifatida uchta muhim jihati: o'quvchilar tomonidan o'quv materialining ongli ravishda tushunilishini, o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lishni, bilish faoliyatining shakllanishini o'z ichiga oladi.

10. Ta'limning puxtalik prinsipi. O'quv materialini o'zlashtirishning puxtaligi ko'pgina omillarga: tushuntirishning ilmiyligi va tizimlilikiga, tushunishning ongliligiga; o'quvchilarning bilish faolligiga, o'qish sabablariga. O'qituvchining mahorati va shu kabilarga bog'liq.

O'qitishning puxtaligi prinsipi - o'quv jarayonining bilimlar puxta

bo'lishiga erishish imkonini beradigan jihatlarni tahlil qilishda asosiy qoida hisoblanadi.

11. Ta'limni individuallashtirish prinsipi. har bir o'quvchi umumiy xislatlaridan tashhari individual xislatlarga ham egadir. O'quvchining bilishi, irodasi, hissiyotiga oid xususiyati, shaxsiy xislatlari ta'limning borishiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi yoki betaraf holishi mumkin. O'quvchi-larning individual xususiyatlarini e'tiborga olgan holda mashg'ulot (dars) jarayonini tashkil qilish - o'qitishni individuallashtirish deb yuritiladi.

12. Kasbiy mobillik prinsipi - insonni tez fursat ichida hayotga tatbiq etilayotgan yangi texnika va samarali texnologiyalarni o'zlashtirish qobiliyatini ko'zda tutadi. Mehnatning tezkor moslashuvchanligi, ijodiy tavsifi bevosita inson dunyoqarashi, bilimlar ko'laminig kengligi, kasbiy faoliyatda uchraydigan muammolarning yechimini tezkorlik bilan topishiga bog'liq psixolog olim L.S. Vagotskiy iborasi bilan aytganda «Amaliyotdan ilgari yurib, u uchun yo'l ochib beradigan ta'lim yaxshi hisoblanadi». Shuning uchun ham bugungi o'quvchi nimani bilishiga emas, balki nimani uddalay olishi va ertangi kunda nimalarga qodir bo'lishi mumkinligiga ahamiyat bermoq zarur.

13. Kasbiy ta'limning modullilik prinsipi - modulli ta'limning mohiyati shundan iboratki, o'quvchi o'ziga berilgan axborotlar banki va metodik ko'rsatmalardan iborat shaxsiy o'quv dasturiga asoslanib mustaqil holda didaktik maqsadga erishadi. Modulli ta'lim maqsadi, mazmuni va tashkil etish metodikasi quyidagilarni aniqlashga imkon beradi: ta'lim mazmunan o'ziga xos dinamik o'zgaruvchan va tezkor bilimlarni ajratib olish; dasturi variativ xarakteriga ega; ijtimoiy buyurtmaga binoan mazmun o'zgaradi. Modulli ta'limdan foydalanish o'quv materiallarini, ya'ni uning tashkil etuvchi qismlarini talab etilgan tarzda tuzishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, yaxlitligini saqlab qolgan holda mazmunni o'zgartirish, unga qo'shimcha kiritish imkonini beradi.

Modullilik prinsipini amalga joriy etish quyidagilarni ta'minlaydi [7]:

- sub'yekt maqsadlarga erishish uchun barcha faoliyat ko'rinishlarini integratsiyalashga va muntazam ravishda sub'yekt maqsadlariga etishish borasida muqobil yechimlarni izlashga;

- istiqbolda sub'yektni kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirishga yo'naltirishga;

- modullar hayotning barcha sohalaridagi, shu jumladan, fan-texnika, texnologiyalardan o'zgarishlarni tezkorlik bilan hisobga olish imkoniyatini beradi.

14. Qulay muhit hosil qilish prinsipi - eng avvalo mehnat va hayot xavfsizligi, moddiy-texnik va o'quv-uslubiy negiz, texnik, texnologik, ergonomik, iqtisodiy, pedagogik, sanitariya-gigiena, ekologik va shu kabi talablarga amal qilishni ko'zda tutadi. Bunday muhitni hosil qilish ma'lum ijtimoiy, psixologik, pedagogik tizimlarni ishlab chiqish va amalga joriy etishni talab etadi.

Me'yoriy mehnat sharoitini yaratish, pedagogik ta'sirni maqbullashtirish tizimi.

15. Politexnik prinsip - zamonaviy texnik va ishlab chiqarish texnologiyalarini umumiy asoslari bilan tanishtirish, tizimli bilim hosil qilish demakdir. Politexnik prinsipni amalga oshirish quyidagi shart-sharoitga amal qilishni talab etadi:

- ta'lim-tarbiya mazmunini fan-texnika taraqqiyotining asosiy yo'nalishlariga mosligi;
- o'quv materialini o'zaro aloqador yaxlit bilimlar shaklida tashkil etish;
- o'rganilayotgan materialni bo'lajak kasbiy faoliyat bilan bog'lash;
- o'quv materialining o'quvchilar yoshi va individual xususiyatiga mosligi;
- o'quvchilarning bilish qiziqishlarini qondirish imkoniyatlari:
- tayanch umumilmiy bilimlar va ko'nikmalarga tayanish;
- o'quv materiallarining barqarorligi va dinamik o'zgaruvchanligi;
- tizimlilik;
- ta'lim mazmunining moddiy-texnik bazaga mosligi;
- ishlab chiqarish mehnatiga ta'sir etuvchi omillarning hisobga olinishi;

16. Ta'limni ishlab chiqarish mehnati bilan qo'shib olib borish prinsipi. Nazariy ta'lim bilan amaliyotning bog'liqlik prinsipi. Nazariya va amaliyotning aloqadorligi ikki tomonlama jarayon. Ular bir-biri bilan organik aloqador. Bu prinsipning amalga oshirilishi quyidagi shart-sharoitlarga amal qilinishiga bog'liq:

Nazariy bilimlar amaliyotga nisbatan ilgarilab borishi, amaliy mashg'ulotlarda uning to'g'riligi tekshirilishi lozim.

Har qanday mehnat jarayonida turli soha bilimlari va malakalari sintezlanishi zarur.

Malakalimutaxassis kadrlartayyorlashsamaradorligini oshirish uchun soha bilimlari sintezlanishi lozim. Shu jihatdan ta'lim mazmunini integratsiyalash quyidagi ikki yo'nalishda amalga oshirilishi kerak: birinchidan, yagona predmet doirasida kasbiy bilim va malakalarni birlashtirish, ikkinchidan, maxsus bilim va malakalarning o'zaro aloqadorligi gorizontali yo'nalishda mujassamlashtirish.

17. Iqtisodiy maqsadga muvofiqlik prinsipi - ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashning maqsadga muvofiqligi, ularga bo'lgan davlat va jamiyat ehtiyojlarida o'zaro mutanosiblik.

18. Ta'limda predmetlararo bog'liqlik prinsipi: ta'lim muassasalarida umumkasbiy o'tilayotgan umumta'lim, maxsus va umumkasbiy turkum o'quv predmetlari boshqa o'quv predmetlari bilan o'zaro bog'liq holda o'rganilishi lozim. Bunda o'quv predmetdagi mavzular takrorlanmasdan, balki bir-birini to'ldirib boradi.

19. Reduktsiyalash prinsipi - fan-texnika taraqqiyoti, ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalarining amaliyotga keng ko'lam va tezkorlikda joriy etilishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan axborotlarning shiddatli oqimi sharoitida o'quv materialini imkoni boricha ixchamlashtirish, ya'ni eng muhim tizim hosil qiluvchi qismini ajratib olishni ko'zda tutadi. Bu ixchamlashtirish Davlat ta'lim standarti orqali belgilangan mazmunning yetarli va zarur darajasiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmasligi zarur.

20. Refleksivlik prinsipi - sub'yektning o'z shaxsiy faoliyatiga, o'zlashtirgan hayotiy tajribasiga baho berishi, o'zgalarning u haqidagi fikrlari va ular bilan hamkorlik muloqoti va munosabatlarini tavsiflaydi.

21. Maqbullik prinsipi - pedagogik shart-sharoitlarning qulayligi, mavjud imkoniyatning hisobga olinishi, oz vaqt, mablag' va zo'riqish kuchlari sarflash evaziga samarali natijalarga erishishni tavsiflaydi.

22. Ta'lim-tarbiya jarayonida tabiiy rivojlanish va ijtimoiylashuv prinsipi - tabiiy jarayonlar mohiyatini bilish ta'lim-tarbiya jarayonini samarali, xususan o'quvchilarning yosh xususiyatlari, senzitiv rivojlanish davrlari, rivojlanishning keyingi bosqichlariga o'tash imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etishni ko'zda tutadi. Bir so'z bilan aytganda, ta'lim-tarbiyani ijtimoiylashtirish, o'quvchilar tomonidan ijtimoiy tajribaning individual qonuniyatlar asosida o'zlashtirilishini ko'rsatadi.

23. Ijtimoiy-iqtisodiy ta'minot prinsipi - pedagogik jarayonning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligini nazarda tutib, barcha turdagi ta'lim muassasalari faoliyatini bu jarayon ishtirokchilari imkoniyatlari, davlat va jamiyat talablari, fan taraqqiyoti, ishlab chiqarish ehtiyojlarini hisobga olish, ularni uyg'unlashtirish, integratsiyalashtirishni ko'zda tutadi.

Ta'lim-tarbiya prinsiplari ko'plab pedagoglar tomonidan tadqiq etilgan, lekin u tugallanmagan, tugallanishi mumkin bo'lmagan tizimdir [8].

Xulosa qilib aytganda, kasb-hunar pedagogikasida kasbiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi xususiy prinsiplar qo'llaniladi. Bu prinsiplar umumiy didaktik prinsiplar bilan bevosita aloqador bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayoniga qo'yilgan talablar va u amal qilishi lozim bo'lgan qonuniyatlarni ifodalaydi.

Adabiyotlar

1. Maxmutov M.I., Ibragimov G.I., Choshanov M.A. Pedagogicheskie texnologii razvitiya mo'shleniya uchashixsya. - Kazan; 1993. - 88 s.

2. Brown, A.L., 1992. Design experiments: theoretical and methodological challenges in creating complex interventions in classroom setting. The journal of the learning sciences (Hillsdale, HJ), vol. 2. P. 141-178.

3. Collins, A. 1992. Toward a design science of education. In: Scanlon, E.; O'Shea, T., eds. New directional technology. Berlin: Springer-Verlag. (NATO-ASI Series F: Computers and Sciences, vol. 96. P. 15-22.

4. Djalolova D.F. Teaching special subjects on the basis of innovative education technologies as a pedagogical problem. EPRA International journal of Research Development (IJRD). Monthly, Peer Reviewed (Refereed) Indexed International journal. Vol.5. Issue 10. October 2020. P 328-330. www.eprajournals.com.

5. Djalolova D.F. Promotion of practical trainings for the development of the creative abilities of students in special subjects using foreign methods of foreign education method. European journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Vol.8, No.11, 2020. ISSN 2056-5852. P 73-79. www.idpublications.org